

Αρχαία Θήρα

847 00

36.3636258, 25.478058136645

Η πόλη της Αρχαίας Θήρας, κτισμένη επάνω στο λόφο Μέσα Βουνό που δεσπόζει στη νοτιοανατολική ακτή του νησιού της Θήρας, ιδρύθηκε από Δωριείς αποίκους τον 8ο αι. π.Χ. και αποτελούσε από την εποχή της ίδρυσής της έως και το τέλος της αρχαιότητας το αστικό, διοικητικό και θρησκευτικό κέντρο της πόλης-κράτους της Θήρας.

Κατοίκηση στο νησί τεκμηριώνεται από τη νεολιθική εποχή (μέσα 5ης χιλιετίας π.Χ. τουλάχιστον). Διάσπαρτες εγκαταστάσεις, με κυριότερη τον οικισμό στο Ακρωτήρι, μαρτυρούν για την κατοίκησή του μέχρι και τα μέσα περίπου του 17ου αι. π.Χ., όταν μία σφοδρή ηφαιστειακή έκρηξη το κατακερματίζει και το ενταφιάζει κάτω από παχιές αποθέσεις ηφαιστειακών υλικών. Από τότε μένει έρημο για αιώνες. Μία μικρή εγκατάσταση στη θέση Μονόλιθος δείχνει την εκ νέου κατοίκησή του για κάποιο διάστημα στα τέλη της προϊστορικής εποχής (αρχές 12ου αι. π.Χ.), συστηματικά, όμως, και χωρίς διακοπή, επανακατοικείται από τον 8ο αι. π.Χ., στους ιστορικούς πια χρόνους, όταν εγκαθίστανται Δωριείς άποικοι. Στο νησί αναπτύσσονται πλέον, εκτός από την πόλη της Αρχαίας Θήρας, αρκετοί οικισμοί και μικρότερες εγκαταστάσεις σε διάφορες θέσεις του.

Οι πληροφορίες των γραπτών πηγών για τη Θήρα είναι περιορισμένες. Κατά τον αρχαίο ιστορικό Ηρόδοτο, ο Θήρας Αυτεσίωνος, το γένος Καδμείος, που βασίλευε στη Σπάρτη, μετά το θάνατο του βασιλιά Αριστοδήμου, ως επίτροπος των ανήλικων παιδιών του, όταν τα παιδιά ενηλικιώνονται και αναλαμβάνουν την αρχή, αναχωρεί, μαζί με πολλούς Λακεδαιμονίους και μερικούς Μινύες, για τη Θήρα, όπου ιδρύει αποικία και δίνει, ως οικιστής, το όνομά του στο νησί, που μέχρι τότε λεγόταν Καλλίστη. Από τον ίδιο πληροφορούμαστε, επίσης, ότι επίλεκτοι Θηραίοι, μετά από χρησμό του μαντείου των Δελφών, ιδρύουν το 631 π.Χ. στα παράλια της Β. Αφρικής, την Κυρήνη, μοναδική αποικία της Θήρας.

Κατά την έναρξη του Πελοποννησιακού πολέμου, το 431/0 π.Χ., η Θήρα εξαναγκάζεται να προσχωρήσει στην Α΄ Αθηναϊκή Συμμαχία. Μετά τη συντριβή των Αθηναίων στη θέση Αιγός Ποταμοί το 404 π.Χ., περιέρχεται στη σφαίρα επιρροής της Σπάρτης, ενώ στη συνέχεια γίνεται μέλος της Β΄ Αθηναϊκής Συμμαχίας που ιδρύεται το 376/5 π.Χ., στην οποία πρέπει να παραμένει μέχρι τη μάχη της Χαιρώνειας το 338 π.Χ., όπως και οι άλλες Κυκλάδες. Μετά το 288 π.Χ. περιέρχεται στη σφαίρα επιρροής των Πτολεμαίων, οι οποίοι στη συνέχεια τη μεταβάλλουν σε κτήση τους, εγκαθιστώντας φρουρά και οργανώνοντάς την ως κατεχόμενη περιοχή. Η περίοδος της πτολεμαϊκής κυριαρχίας που διαρκεί μέχρι το 145 π.Χ. είναι περίοδος ακμής για το νησί. Κατά τη ρωμαϊκή αυτοκρατορική εποχή η Θήρα εντάσσεται διοικητικά στην επαρχία της Ασίας, ενώ γύρω στα μέσα του 3ου αι. μ.Χ. φαίνεται να δέχεται επιδρομή από Γοτθικά φύλα? λίγο αργότερα, με τις διοικητικές μεταρρυθμίσεις του Διοκλητιανού, υπάγεται στη νεοσυσταθείσα «επαρχία των νήσεων», όπως το μεγαλύτερο μέρος των

Κυκλάδων.

Η πόλη της Αρχαίας Θήρας ακμάζει κατά την αρχαϊκή και ελληνιστική περίοδο. Μαρτυρίες για την ακμή της κατά την αρχαϊκή εποχή και για τους πρώτους αιώνες κατοίκησης της προσφέρουν κυρίως τα νεκροταφεία της και οι τόποι λατρείας καθώς η συνεχής κατοίκηση δεν επέτρεψε να διασωθούν παρά λιγοστά μόνο οικοδομικά κατάλοιπα από την εποχή ίδρυσής της μέχρι την ελληνιστική περίοδο.

Στην τελευταία, στην οποία οφείλεται κυρίως και η μορφή με την οποία διασώζεται η πόλη, αναπτύσσεται έντονη οικοδομική δραστηριότητα. Τότε φαίνεται ότι διαμορφώνονται οι μεγάλες οικοδομικές νησίδες και κατασκευάζονται τα άνδηρα που καθορίζουν την εικόνα της πόλης, επάνω στα οποία κτίζονται τα οικοδομήματά της. Η Αγορά επεκτείνεται, ιδρύονται πολυάριθμα δημόσια κτήρια και η κατοικημένη περιοχή, περιορισμένη αρχικά στην απάνεμη έκταση γύρω από την Αγορά, εξαπλώνεται ακόμα και στα εκτεθειμένα στους ανέμους μέρη της ράχης. Παράλληλα πληθαίνουν οι τόποι λατρείας, ιδρύονται ιερά προς τιμήν ξένων θεοτήτων και των Πτολεμαίων βασιλέων, οι λατρείες των οποίων εισάγονται την περίοδο αυτή, και κτίζονται κτήρια για τη στέγαση θρησκευτικών συλλόγων. Την εποχή αυτή πληθαίνουν και τα γλυπτά που κοσμούν την αγορά, τα δημόσια κτήρια και τα ιερά, ενώ σχετικά πλούσιος είναι και ο εξοπλισμός των σπιτιών.

Στη ρωμαϊκή εποχή, κατά τον 1ο-2ο αι. μ.Χ., η οικοδομική δραστηριότητα, αν και σημαντικά περιορισμένη, συνεχίζεται. Η Αγορά επεκτείνεται ακόμα μία φορά, κατασκευάζονται δημόσια λουτρά και γίνονται εκτεταμένες επισκευές-μετατροπές σε δημόσια και ιδιωτικά κτήρια.

Από τον 3ο αι. μ.Χ. η πόλη παρακμάζει, καθώς προτιμάται η πλέον άνετη κατοίκηση στα ασφαλή τότε επίνειά της, κατοικείται, πάντως, και μετά το τέλος της αρχαιότητας, στους παλαιοχριστιανικούς χρόνους (4ος-6ος αι. μ.Χ.), εποχή κατά την οποία ιδρύονται δύο βασιλικές. Τον 8ο αι. μ.Χ., όταν οι αραβικές επιδρομές καθιστούν πλέον τη ζωή στα παράλια επικίνδυνη, προσφέρει, ερειπωμένη πια, καταφύγιο στους κατοίκους των επινείων της. Τότε κτίζεται τείχος στο δυτικό άκρο της ράχης, ιδρύεται ο ναός του Αγίου Στεφάνου επάνω στα ερείπια της μίας βασιλικής και κατασκευάζεται πλήθος πρόχειρων καταλυμμάτων από αρχαίο οικοδομικό υλικό ανάμεσα στα μισοερειπωμένα κτήριά της. Λίγο αργότερα παύει να κατοικείται οριστικά.

Η πόλη και τμήματα του εκτεταμένου νεκροταφείου της αποκαλύφθηκαν με τις ανασκαφές ευρείας κλίμακας που διενήργησαν ο γερμανός φιλόλογος-επιγραφολόγος Hiller von Gaertringen και οι συνεργάτες του (1896-1902). Ανασκαφική έρευνα με δαπάνη της Εν Αθήναις Αρχαιολογικής Εταιρείας διενήργησε στο νεκροταφείο της πόλης και ο Έφορος Αρχαιοτήτων Ν. Ζαφειρόπουλος (1961-1982), ενώ από τη δεκαετία του 1990 μικρής κλίμακας ανασκαφές στην πόλη και τα νεκροταφεία της διενεργεί η ΚΑ΄ Εφορεία Προϊστορικών-Κλασικών Αρχαιοτήτων. Πολυάριθμα ευρήματα των ανασκαφών εκτίθενται στο Αρχαιολογικό Μουσείο στα Φηρά.

Σημαντικότερα μνημεία ή αρχιτεκτονικά σύνολα:

Ι. Ναός Αγίου Στεφάνου - Παλαιοχριστιανική βασιλική

Ο ναός που σώζεται σήμερα, αφιερωμένος στον Άγιο Στέφανο, είναι κτισμένος επάνω στα ερείπια βασιλικής των παλαιοχριστιανικών χρόνων, πιθανώς των μέσων του 6ου αι. μ.Χ. Η βασιλική ήταν τρίκλιτη, με διπλό νάρθηκα και αψίδα στο μεσαίο κλίτος της, κατά μήκος της βόρειας πλευράς της υπήρχε επίμηκες πρόσκτισμα με μικρή αψίδα. Μετά την καταστροφή της, πιθανώς από σεισμό, κτίστηκε στο ερειπωμένο μεσαίο κλίτος της ο δίκλιτος καμαροσκέπαστος ναός του Αγίου Στεφάνου. Κτισμένος με αρχαία αρχιτεκτονικά μέλη, κυρίως από τη βασιλική, ο ναός χρονολογείται τον 8ο ή 9ο αι. μ.Χ., όταν οι κάτοικοι της Θήρας, όπως και των άλλων νησιών, υπέφεραν από τις αραβικές επιδρομές και οι κατασκευές τους ήταν πρόχειρες και ταπεινές, σε αντίθεση με εκείνες των πρώτων

χριστιανικών αιώνων. Τα δύο χριστιανικά μνημεία αποτελούν εύγλωττους μάρτυρες της κατοίκησης της πόλης και μετά τους αρχαίους χρόνους.

Τέμενος Αρτεμιδώρου

Το τέμενος ιδρύθηκε στα μέσα του 3ου αι. π.Χ. Ο ιδρυτής και ιερέας του Αρτεμίδωρος Απολλωνίου από την Πέργη της Παμφυλίας, οδηγημένος από ένα όνειρο που είδε, εγκαταστάθηκε σε μεγάλη ηλικία στη Θήρα. Για τη δραστηριότητα που ανέπτυξε ιδρύοντας ιερά και εξωραΐζοντας την πόλη, τιμήθηκε δύο φορές με στεφάνι ελιάς και έλαβε το δικαίωμα του θηραίου πολίτη. Το υπαίθριο ιερό είναι λαξευμένο από τον ίδιο στο βράχο: βωμοί, ανάγλυφες παραστάσεις και πολυάριθμες επιγραφές, κυρίως επιγράμματα για τους τιμώμενους θεούς και τον ίδιο, καλύπτουν την όψη του βράχου, ενώ αγάλματα κοσμούσαν το χώρο? εδώ ήταν στημένα και τα ψηφίσματα του δήμου της Θήρας προς τιμήν του Αρτεμιδώρου. Από δεξιά προς αριστερά είναι λαξευμένες τρεις βαθμίδες με επιγραφές προς τιμήν της Εκάτης και του Πριάπου, οι βωμοί των Διοσκούρων, της Ομονοίας και των Θεών Σαμοθράκων, ο αετός του Ολυμπίου Διός, το λιοντάρι του Στεφανηφόρου Απόλλωνος, εμπρός ο θρόνος της θεάς Τύχης, και το δελφίνι του Πελαγίου Ποσειδώνος. Το σύνολο συμπληρώνει το πορτραίτο του στεφανωμένου Αρτεμιδώρου? στην επιγραφή ολόγυρα εκφράζει την επιθυμία να μείνει το όνομά του αθάνατο στην αιωνιότητα.

Βασιλική Στοά

Το επιβλητικό επίμηκες κτήριο με τη δωρική κιονοστοιχία στο μακρύ άξονα που κυριαρχεί στη νότια αγορά, στέγαζε επίσημες και πολιτικές λειτουργίες και ήταν αναμφίβολα το διοικητικό κέντρο της πόλης. Η ανέγερσή του χρονολογείται στον πρώιμο 3ο αι. π.Χ., με την πάροδο των αιώνων, όμως, το κτήριο υπέστη επισκευές. Δύο λίθινες πλάκες, εντοιχισμένες απέναντι από την είσοδο, αναφέρονται σε μια εκτεταμένη επισκευή που έγινε στα μέσα του 2ου αι. μ.Χ. Στη μία αναγράφεται η δημόσια υπόσχεση (εισαγγελία) του πολίτη Τ. Φλάβιου Κλειτοσθένη Κλαυδιανού να αναλάβει τα έξοδα επισκευής του κτηρίου και στην άλλη ψήφισμα της εκκλησίας του δήμου και της βουλής προς τιμήν του για τις ευεργεσίες που πρόσφερε στην πόλη. Κατά την επισκευή αυτή, το βόρειο τμήμα του κτηρίου διαμορφώθηκε σε ιδιαίτερο χώρο με βάθρο για την τοποθέτηση αγαλμάτων, ο οποίος φαίνεται ότι αφιερώθηκε στη λατρεία του ρωμαίου αυτοκράτορα και των συγγενών του. Το κτήριο εξωραΐστηκε επιπλέον με πλούσιο γλυπτό διάκοσμο. Σύμφωνα με τις επιγραφές, η «Βασιλική Στοά» ή «η στοά προς την αγορά», όπως την ονομάζουν, ήταν ένα παλαιό και ξεχωριστό κτήριο, ένα στολίδι της πόλης.

Θέατρο

Κτισμένο κοντά στην αγορά, στο πυκνά δομημένο κέντρο της πόλης, το θέατρο χρησίμευε, σύμφωνα με επιγραφικές μαρτυρίες, και ως βουλευτήριο. Παρά το μικρό μέγεθος και τη λιτή αρχιτεκτονική μορφή του, ανήκε στα επιβλητικότερα οικοδομήματα της ελληνιστικής ? ρωμαϊκής πόλης. Στη θέση του πιθανώς προϋπήρχε μία απλούστερη κατασκευή για συγκεντρώσεις. Το θέατρο φαίνεται ότι κατασκευάστηκε τμηματικά τον 2ο αι. π.Χ. Στη βόρεια, τη μόνη ελεύθερη από κτήρια πλευρά του, ανοίγονταν δύο είσοδοι, μία ψηλά προς το κοίλο και μία προς την ορχήστρα. Έξι κλίμακες σε ακτινωτή διάταξη διαιρούσαν το κοίλο, χωρητικότητας 1.500 ατόμων περίπου, σε πέντε κερκίδες. Το σκηνικό κτήριο, με λίθινο προσκήνιο, άφηνε ελεύθερο τον κυκλικό χώρο της ορχήστρας. Στον 1ο αι. μ.Χ. κατασκευάστηκε ρωμαϊκού τύπου σκηνικό κτήριο με προσκήνιο, διακοσμημένο με αγάλματα της αυτοκρατορικής οικογένειας, το οποίο κατέλαβε τμήμα της ορχήστρας. Κάτω από το κοίλο, μία μεγάλη δεξαμενή συγκέντρωνε τα νερά της βροχής. Ταυτόχρονα με το κοίλο κτίστηκε το επίμηκες κτήριο δυτικά του θεάτρου, για το οποίο, όμως, παραμένει άγνωστο εάν συνδεόταν εσωτερικά με το θέατρο ή είχε άλλη δημόσια χρήση.

Ιερό Απόλλωνα Καρνείου

Το νότιο άκρο της ράχης όπου κατέληγε η κεντρική οδός, μακριά από το πολύβουο κέντρο της πόλης, αποτελούσε, από την εποχή ίδρυσής της, σπουδαίο λατρευτικό κέντρο. Εξέχουσα θέση στην περιοχή κατείχε ο Απόλλωνας Καρνείος με ιερό και μεγάλη τεχνητή πλατεία για την ετήσια εορτή του, τα Κάρνεια.

Η λατρεία του Απόλλωνα Καρνείου, θεού των Δωριέων, κυριαρχούσε στη θρησκευτική ζωή των κατοίκων της Θήρας σε όλη την αρχαιότητα. Το ιερό προς τιμήν του ιδρύθηκε σε περίοπτη θέση, πιθανώς τον 7ο αι. π.Χ. Το χώρο του όριζε εντυπωσιακός περίβολος με είσοδο από την ιερά οδό που την κοσμούσε μικρό πρόπυλο. Σήμερα από το πρόπυλο σώζονται μόνο τα ίχνη του στο βραχώδες έδαφος. Οι χώροι του ιερού αναπτύσσονται σε παράταξη. Η είσοδος ανοίγει στην κεντρική αυλή? στο κατώφλι της εισόδου, δύο χαραγμένα πέλματα μαρτυρούν ακόμα το πέρασμα κάποιου προσκυνητή. Δεξιά της αυλής ένα κτήριο άγνωστης χρήσης, και αριστερά, σε υψηλότερο επίπεδο, ο ναός με το προαύλιό του. Δύο μεγαλοπρεπείς θύρες οδηγούσαν από την αυλή στο προαύλιο του ναού, που κατά τον 3ο-2ο αι. π.Χ. κοσμήθηκε με ψηφιδωτό δάπεδο. Ο ναός, απλός οίκος με επίπεδη στέγη, αποτελούνταν από πρόναο, σηκό και δύο πλευρικά δωμάτια, πιθανώς άδυτα. Ανάμεσα στους τέσσερις κίονες που στηρίζαν τη στέγη του σηκού θα ήταν τοποθετημένο το ακρόλιθο λατρευτικό άγαλμα του θεού.

Γυμνάσιο Εφήβων

Πλήθος επιγραφών από το 2ο αι. π.Χ. έως το 2ο αι. μ.Χ. μαρτυρούν τη χρήση του κτηρίου, τα λιγοστά, όμως, οικοδομικά του κατάλοιπα δεν επιτρέπουν ερμηνεία ή ακριβή χρονολόγηση των χώρων του που κατασκευάστηκαν σταδιακά. Πυρήνας της εγκατάστασης ήταν το φυσικό σπήλαιο ?τόπος λατρείας από τους αρχαϊκούς χρόνους? που διαμορφώθηκε σε ιερό αφιερωμένο στον Ερμή και τον Ηρακλή, προστάτες του γυμνασίου. Οι χώροι του γυμνασίου οργανώνονταν γύρω από μια μεγάλη αυλή, όπου κατέληγε λιθόστρωτη βαθμιδωτή οδός. Κτηριακά λείψανα σώζονται μόνο στη βόρεια και ανατολική πλευρά της αυλής, αφού το νότιο τμήμα της έχει σε μεγάλο βαθμό κατακρημνισθεί στην απότομη πλαγιά. Τη βόρεια πλευρά αποτελούν δύο ευρύχωρες ορθογώνιες αίθουσες που ανοίγουν προς την αυλή, ενώ την ανατολική μικρότεροι χώροι και κυκλικό κτίσμα, πιθανώς το μαρτυρημένο επιγραφικά αλειπτήριο, θερμαινόμενο οικοδόμημα όπου λούονταν και αλείφονταν με λάδι πριν και μετά την άθληση. Υπεύθυνος της λειτουργίας του γυμνασίου ήταν ο γυμνασίαρχος, επικουρούμενος από τον υπογυμνασίαρχο. Επιγραφικά μαρτυρείται εδώ η διεξαγωγή γυμνικών αγώνων που περιλάμβαναν τα αγωνίσματα της πάλης και του παγκρατίου. Στα βραχώδη εξάρματα κοντά στο γυμνάσιο βρίσκονται πολυάριθμες επιγραφές με ονόματα εφήβων.

Ιερό Αιγυπτίων Θεών

Στους ελληνιστικούς χρόνους, εποχή έντονης δεκτικότητας σε νέους θεούς και λατρείες, εξαπλώνεται στον ελληνικό χώρο η λατρεία ανατολικών και αιγυπτιακών θεοτήτων. Στη Θήρα, οι αιγύπτιοι θεοί Σάραπς, Ίσις και Άνουβις γίνονται αποδεκτοί στον πρώιμο 3ο αι. π.Χ. και η λατρεία τους ενσωματώνεται γρήγορα στη δημόσια και ιδιωτική θρησκευτική ζωή των Θηραίων. Η λατρεία της αιγυπτιακής τριάδας στη Θήρα που την εποχή αυτή αποτελεί κτήση των Πτολεμαίων συνδέεται στενά με την παρουσία και δράση στο νησί πολυάριθμης πτολεμαϊκής φρουράς. Προς τιμήν των αιγυπτίων θεών, ιδρύεται ιερό στο α΄ μισό του 3ου αι. π.Χ. Το ιερό αποτελούσε μια ιδιόρρυθμη υπαίθρια κατασκευή, δηλαδή ένα πλάτωμα, κατασκευασμένο κυρίως με τεχνητή επίχωση, τις δύο πλευρές του οποίου όριζε το βραχώδες έδαφος. Σήμερα σώζεται κυρίως το λαξευμένο στο βράχο τμήμα του ιερού, με κόγχες για αφιερώματα στη μία πλευρά και θρανίο για την τοποθέτηση των λατρευτικών αγαλμάτων στην άλλη.

Συντάκτης
Μάγια Ευσταθίου, αρχαιολόγος

Περίληψη

Τύπος: Αρχαιολογικός χώρος	Χώρα: Greece	Πόλη: Θήρα
----------------------------	--------------	------------